

مطالعات علوم اسلامی انسانی

مقاله پژوهشی، سال نهم، شماره ۳۳، بهار ۱۴۰۲ (ص ۲۱ - ۳۰)
دریافت: فروردین ماه ۱۴۰۲ پذیرش: خرداد ماه ۱۴۰۲

مقایسه اثربخشی روش تدریس سنتی و روش تدریس کلاس معکوس در یادگیری درس فارسی: سنجش بر مبنای سطوح یادگیری شناختی بلوم

A comparison of the effect of using the traditional teaching with the Flipped classroom method on learning of Persian lessons: Assessment based on Bloom's Taxonomy

فاطمه زارعی افین / کارشناس ارشد رشته تکنولوژی آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران.
مجتبی احمدی فارسانی / دانشجوی دکتری رشته روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

Fatemeh Zareei Afin/ MA, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Tehran North Branch, Tehran, Iran.

Fatemeh.zr75@yahoo.com

Mojtaba Ahmadi Farsani / PhD students, Department of Psychology, Faculty of Educational Science and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

Abstract

The purpose of the present study was to comparison of the effect of using the traditional teaching with the Flipped instruction method on learning of Persian lessons of sixth grade elementary school students based on Bloom's Taxonomy. The research method was quasi experimental with pretest and posttest. The statistical population of the present study was all the students of sixth grade elementary school in Tehran city, of which 30 students were replaced in two experimental (1 and 2) (N=15) groups. The subjects of the 1st experiment group were taught the concepts of the 6th grade Persian textbook in the traditional method and the subjects of the 2nd experiment group were taught in the flipped method for a period of 8 sessions. To collect data, a researcher-made paper-pencil test that measures learning based on Bloom's cognitive levels was used. The data were analyzed by multivariate analysis of covariance (MANCOVA). According

چکیده

هدف پژوهش حاضر مقایسه اثربخشی روش تدریس سنتی و روش تدریس کلاس معکوس در یادگیری درس فارسی دانش آموزان پایه ششم ابتدایی بر مبنای سطوح یادگیری شناختی بلوم بود. طرح پژوهش حاضر نیمه آزمایشی با پیش‌آزمون و پس‌آزمون بود. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه دانش آموزان پایه ششم منطقه ۱۴ شهر تهران تشکیل دادند که با روش نمونه‌گیری در دسترس تعداد ۳۰ دانش آموز انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش ۱ (۱۵ نفر) و آزمایش ۲ (۱۵ نفر) جایگزین شدند. افراد گروه آزمایش ۱ برای مدت ۸ جلسه به روش سنتی و افراد گروه ۲ به روش معکوس مفاهیم کتاب درس فارسی پایه ششم ابتدایی را آموزش دیدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از آزمون مداد کاغذی محقق ساخته‌ای که یادگیری را بر اساس سطوح شناختی بلوم می‌سنجید استفاده شد که روایی آن توسط متخصصان علوم تربیتی و جمعی از دبیران این رشته به تأیید رسید. در آخر داده‌ها از طریق روش تحلیل کوواریانس چند متغیری تحلیل شدند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد تفاوت دو گروه در متغیرهای کاربرد، تحلیل، ترکیب و ارزشیابی معنی‌دار است اما در متغیرهای دانش و فهمیدن معنی‌دار نیست. در مجموع می‌توان گفت

to the comparison of the averages of the research variables in two groups, it can be said that the Flipped classroom method has a greater effect than the traditional method on the application, analysis, Synthesis and evaluation variables. There was no significant difference between the two groups in the variables of knowledge and Comprehension. In general, it can be said that the flipped method is preferable to the traditional method in the occurrence of learning at high cognitive levels of Bloom's classification.

Keyword: traditional teaching, Flipped classroom, Bloom's Taxonomy, Persian lessons.

که روش تدریس معکوس نسبت به روش سنتی در رخ دادن یادگیری در سطوح بالای شناختی طبقه‌بندی بلوم ارجحیت دارد.

کلیدواژه‌ها: روش تدریس معکوس، روش تدریس سنتی، سطوح یادگیری بلوم، فارسی.

مقدمه

در سالیان اخیر قطار رشد فناوری اطلاعات و ارتباطات^۱ (فاوا) به سرعت در حال حرکت روبه‌جلو است. توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات حوزه‌های بسیاری را تحت تأثیر قرار داده است که در این میان حوزه تعلیم و تربیت و یا به عبارت دیگر نظام آموزشی هم از این رشد و تغییرات بی‌بهره نبوده است و شاهد دگرگونی‌های قابل توجهی در این حوزه بوده‌ایم (اولیمو و ماموروا،^۲ ۲۰۲۲؛ مومین،^۳ ۲۰۱۹؛ اخمدوف،^۴ ۲۰۲۲). در عصر نوین، تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش مفهومی متفاوت با گذشته دارد و لازم است که برای ایجاد تغییر و تحولات مثبت اساسی در نظام آموزشی اقدامات اساسی صورت بگیرد؛ یکی از این اقدامات آشنایی معلمان با روش‌های نوین تدریس و ایجاد تحول در روش تدریسشان است، زیرا که مهم‌ترین فعالیت‌های آموزشی به‌وسیله معلمان و در کلاس‌های درسی صورت می‌پذیرد (شامسیددینونا،^۵ ۲۰۲۲؛ تورسونونا،^۶ ۲۰۲۱). می‌دانیم که روش‌های تدریس در گذشته سنتی و معلم محور بودند بدین معنی که معلم متکلم وحده بود و دانش‌آموزان به سخنرانی معلم گوش فرا می‌دادند و مطالب گفته‌شده توسط وی را به خاطر می‌سپردند؛ از معایب این روش‌های تدریس می‌توان به خسته‌کننده بودن، کمبود وقت، نقش منفعل دانش‌آموز در فرایند یادگیری، عدم توجه به تفاوت‌های دانش‌آموزان در سرعت دریافت اطلاعات و درک مطلب و ... اشاره کرد (سوبیروا و کریموا،^۷ ۲۰۲۱؛ بوموا،^۸ ۲۰۰۸؛ رادوویچ مارکوویچ،^۹ ۲۰۱۰)؛ با گذشت زمان و به تدریج این روش‌ها جای خود را به روش‌های نوین یا دانش‌آموز محور داده‌اند؛ روش‌هایی که در آن‌ها دانش‌آموز نقش فعال‌تری را در فرایند یادگیری داشته همین موضوع منجر به ارتقاء کیفیت یادگیری می‌شود (چاللا^{۱۰} و همکاران،^{۱۱} ۲۰۲۱؛ لیو و لونگ،^{۱۱} ۲۰۱۴). در حرکت از روش‌های سنتی و معلم محور به سمت روش‌های نوین و دانش‌آموز محور استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نظیر ویدئوهای آموزشی، نرم‌افزارهای موجود نظیر شاد، فضای مجازی و ... نقش مهمی را داشته و دارند. اگرچه اقدامات خوبی در زمینه‌ی ایجاد این تغییرات شده است اما در نظام آموزشی ایران آن گونه که باید و شاید این امر محقق نشده است. یکی از عوامل مهمی که می‌تواند در تسریع این فرایند نقش داشته باشد آشنایی معلمان با روش‌های تدریس نوین و به کارگیری آن‌ها در آموزش دروس مختلف است. روش‌های تدریس و آموزش زیادی در این زمینه وجود دارند و یکی

¹ Information and communications technology

² Olimov & Mamurova

³ Mumin

⁴ Akhmedov

⁵ Shamsiddinovna

⁶ Tursunovna

⁷ Sobirova & Karimova

⁸ Boumová

⁹ Radović-Marković

¹⁰ Challa

¹¹ Liu & Long

از مهم‌ترین آن‌ها که بر پایه فناوری اطلاعات و ارتباطات است، روش آموزش معکوس^{۱۲} و یا کلاس معکوس^{۱۳} است (توکر^{۱۴}، ۲۰۱۲). آموزش معکوس که نخستین بار توسط لیچ^{۱۵} و همکاران در سال ۲۰۰۲ مطرح شد روشی است که آموزش را شاگرد محور می‌کند به گونه‌ای که در آن، زمان کلاس صرف بررسی عمیق موضوعات و ساخت موقعیت‌های یادگیری سطوح بالای شناختی و جذاب می‌شود (جدایتاوی^{۱۶}، ۲۰۱۹). روش آموزش معکوس روشی است که در آن دانش‌آموز قبل از تشکیل کلاس از طریق ویدیوهای آموزشی و یا سایر راه‌های ارتباطی مطلب درسی را در خانه فرا گرفته و سپس در کلاس درس در مورد این مطالب به صورت عمیق‌تری بحث و گفتگو شده و یا تکالیف مرتبط با آن حل می‌شود (توکر، ۲۰۱۲). با توجه به مطالبی که گفته شد فعالیت‌هایی که باید در خانه صورت بگیرند جایگزین تدریس در کلاس می‌شوند و تدریس به فضای خانه راه پیدا می‌کند و به همین دلیل این روش را آموزش معکوس (یادگیری معکوس) می‌نامند. روش یادگیری معکوس جنبه‌های مثبت زیادی را دارد؛ از جمله آن‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد. یکی اینکه به فراگیر این امکان را می‌دهد که سرعت دریافت مطالب درسی را خود تحت کنترل بگیرد چراکه کودکان مختلف تفاوت‌های فردی با یکدیگر دارند و بنابراین سرعت درک مطلب برای همه آن‌ها به یک اندازه نیست (شی چون^{۱۷} و همکاران، ۲۰۱۴؛ لارکارا^{۱۸}، ۲۰۱۵). همچنین در این روش تدریس معلم نگرانی کمبود وقت را ندارد، دانش‌آموز در منزل به صورت آنلاین و یا آفلاین قابلیت دسترسی چندین باره به مطلب آموزش داده شده را دارد و هر چند بار که لازم ببیند می‌تواند مطلب را مرور کند، درس در کلاس درس عمق بیشتری پیدا کرده و دانش‌آموز به سطوح بالاتر شناختی می‌رسد و ... (مورتون و کالبرت گتز^{۱۹}، ۲۰۱۶؛ آکاییر^{۲۰}، ۲۰۱۸).

امروزه جامعه نیازمند الگوهای نوین و خلاق آموزشی است تا دانش‌آموزان را برای مقابله با بحران‌های زندگی و بهره‌گیری از فرصت‌ها و توانایی‌ها و خلاقیت‌های خویش آماده سازند. لذا دانش‌آموزان باید به جای به خاطر سپردن صرف مطالب، قابلیت‌های چگونه آموختن از طریق تفکر و برخورد منظم با مسائل و مشکلات را به طریق علمی یاد بگیرند (اولیمو و ماموروا، ۲۰۲۲). بنجامین بلوم^{۲۱} در طبقه‌بندی خود از اهداف آموزشی سه حیطه شناختی، عاطفی و روانی - حرکتی را مشخص می‌کند. حیطه شناختی بر یادآوری و بازسازی آن چیزی که آموختنش ضرورت دارد تأکید می‌کند. اهداف یادگیری در حیطه شناختی بر اساس نظر بلوم در ۶ سطح تقسیم می‌شوند؛ این سطوح به ترتیب از عبارت‌اند از دانش، به معنی حفظ و نگهداری مطالب ذهنی قبلاً آموخته شده؛ فهمیدن، به معنی درک هدف اصلی مطلب؛ به کار بستن؛ به معنی استفاده از مطالب انتزاعی در موقعیت‌های ویژه عینی؛ تجزیه و تحلیل که مستلزم گذشتن از مراحل قبلی است؛ ترکیب، به معنای کنار هم قرار دادن عناصر و اجزا برای ایجاد یک کل یکپارچه (آفریندگی یا خلاقیت) و ارزشیابی، به معنی داوری در مورد ارزش مطالب و موضوعات برای مقاصد مشخص (آرمسترونگ^{۲۲}، ۲۰۱۶). با وجود تقسیم‌بندی حیطه‌های شناختی امروزه یادگیری در اکثر کلاس‌ها در نظام آموزشی به دلیل استفاده از روش‌های سنتی در سطح دانش و فهمیدن صورت می‌گیرد و به سایر سطوح نمی‌رسد؛ که این امر در مورد درس فارسی به خاطر محتوایی که دارد بیشتر صدق می‌کند. فارسی به عنوان زبان رسمی کشور ایران یکی از مهم‌ترین دروس بخصوص در دوران ابتدایی هست که یادگیری آن می‌تواند بر یادگیری سایر دروس این دوران و یا حتی دوره‌های تحصیلی بعدی اثرات مستقیم و غیرمستقیم بگذارد (معصومی فرد و همکاران، ۲۰۲۲)؛ پس بنابراین باید اقدامات لازم برای رسیدن به سطوح مختلف یادگیری درس فارسی از دانش و فهم گرفته تا ترکیب و ارزشیابی صورت گیرند. برای تحقق چنین اهدافی با به کارگیری روش‌های فعال و نوین تدریس نظیر آموزش معکوس دانش‌آموزان درگیر مسائل زندگی می‌شوند و مسائلی که با زندگی واقعی آن‌ها مرتبط باشد را یاد می‌گیرند زیرا روش‌های ابتکاری منطبق با زندگی واقعیت آموزشی را جذاب‌تر و رغبت و تلاش فراگیران را در یادگیری افزون‌تر می‌کند (بالیو^{۲۳}، ۲۰۱۷؛ مورتون و کالبرت گتز، ۲۰۱۶).

¹² Flipped Teaching

¹³ flipped classroom

¹⁴ Tucker

¹⁵ Leigh

¹⁶ Jdaitawi

¹⁷ Shi-Chun

¹⁸ Larcara

¹⁹ Morton & Colbert-Getz

²⁰ Akçayır, G. & Akçayır, M

²¹ Benjamin Bloom

²² Armstrong

²³ Balliu

بر اساس گفته سی و کنری^{۲۴} (۲۰۱۴) در روش آموزش معکوس، سطوح پایین حیطه شناختی یعنی «دانش» و «فهمیدن» در خارج از کلاس درس و عمدتاً در خانه محقق می‌شود و سطوح بالاتر یعنی «به کار بستن»، «تجزیه و تحلیل»، «ترکیب» و «ارزشیابی» در درون کلاس درس و با راهنمایی معلم صورت می‌پذیرد. بسیاری از پژوهش‌های صورت گرفته یادگیری را صرفاً بر اساس توانایی یادآوری و درک و فهم مطالب درسی ارزیابی می‌کنند یعنی سطوح پایین شناخت و به سطوح بالاتر نظیر کاربرد، تجزیه و تحلیل، ترکیب و ارزیابی توجهی نمی‌کنند اما چیزی که پژوهش حاضر را از سایر پژوهش‌ها متمایز می‌کند این مسئله است که ارزیابی در کلیه سطوح شناختی صورت گرفته و صرفاً محدود به سطوح پایین شناختی نیست. با توجه به اهمیت استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در امر آموزش، همچنین با توجه به اینکه لازم است کارایی روش‌های نوین و دانش‌آموز محور یادگیری نظیر یادگیری معکوس در سطوح مختلف شناختی مشخص و روشن شود و همچنین با توجه به اهمیت بالای درس فارسی در دوران ابتدایی و تأثیراتی که یادگیری این درس بر سایر دروس می‌گذارد و از طرف دیگر با توجه به پژوهش‌های اندک در زمینه کاربرد روش آموزش معکوس در ارتباط با درس فارسی هدف از پژوهش حاضر مقایسه اثربخشی آموزش سنتی و آموزش به روش معکوس در یادگیری درس فارسی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی بر مبنای سطوح شناختی بلوم بود.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی در زمینه اثربخشی روش آموزش معکوس در یادگیری دروس مختلف صورت گرفته است اما در ارتباط با درس فارسی پژوهش‌های اندکی وجود دارد. معصومی فرد و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی باهدف مقایسه تأثیر استفاده از روش تدریس یادگیری معکوس با روش تدریس سنتی در یادگیری و خودکارآمدی تحصیلی درس فارسی دانش‌آموزان پایه دوم ابتدایی نشان دادند که روش تدریس معکوس بر میزان یادگیری و خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان پایه دوم ابتدایی تأثیر مثبت دارد. نظری پور و لائی (۲۰۲۰) در پژوهش خود که باهدف بررسی تأثیر یادگیری معکوس بر خودکارآمدی تحصیلی و یادگیری درس ریاضی دانش‌آموزان دارای اختلالات یادگیری انجام شد نشان دادند که تدریس معکوس بر خودکارآمدی تحصیلی و یادگیری درس ریاضی این دانش‌آموزان اثربخش بوده است. ابوالقاسمی و محمدی (۲۰۲۰) در پژوهش خود تحت عنوان بررسی تأثیر روش یادگیری معکوس بر روی نگرش و عملکرد در درس ریاضی دوره ابتدایی نشان دادند که روش یادگیری معکوس بر روی نگرش و عملکرد درس ریاضی کلاس چهارم دبستان به صورت معنی‌داری اثربخش بوده است. خیاط و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان تأثیر کلاس درس معکوس بر انگیزش تحصیلی و یادگیری دانشجویمان در درس کامپیوتر نشان دادند که میانگین انگیزش تحصیلی دانشجویمان در کلاس‌های معکوس نسبت به کلاس سنتی افزایش یافته بود هرچند که اختلاف معنادار نبود و تنها در مؤلفه انگیزش بیرونی اختلاف معنی‌دار بود. همچنین میانگین یادگیری دانشجویمان در کلاس‌های معکوس نسبت به کلاس سنتی افزایش یافت هرچند که اختلاف معنی‌دار گزارش نشد و تنها در زیرمقیاس یادگیری عملی بین گروه‌ها اختلاف معنی‌دار بود. در خارج نیز پژوهش‌های متعددی در این زمینه صورت گرفته است. مارتینز جیمز^{۲۵} (۲۰۲۰) پژوهشی تحت عنوان بهبود رضایت و عملکرد یادگیری دانش‌آموزان با استفاده از کلاس معکوس انجام داد. نتایج این پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان از تجربه و ارزیابی جمع‌بندی تکوینی که استفاده شده بسیار راضی هستند و عملکرد آن‌ها در یادگیری بهتر است. در پژوهشی دیگر یانگ و چن^{۲۶} (۲۰۲۰) نشان دادند که یادگیری معکوس سبب پیشرفت یادگیری و درگیری دانش‌آموزان در امر یادگیری می‌شود. مورتون و کالبرت گنز (۲۰۱۶) در پژوهش خود تحت عنوان ارزیابی تأثیر کلاس معکوس آناتومی نشان دادند که روش تدریس معکوس نسبت به روش تدریس از طریق سخنرانی در سطوح بالای شناختی طبقه‌بندی بلوم اثرگذاری بهتری را داشت در صورتی که در سطوح پایین شناختی بین این دو روش تدریس تفاوتی را مشاهده نکردند.

²⁴ See & Conry

²⁵ Martínez-Jiménez

²⁶ Yang & Chen

روش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش تحقیق نیمه آزمایشی با پیش‌آزمون و پس‌آزمون است. متغیر مستقل روش تدریس (سنتی و معکوس) و متغیرهای وابسته سطوح شناختی یادگیری شامل دانش، فهمیدن، کاربرد، تحلیل، ترکیب و ارزشیابی است. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه دانش‌آموزان پایه ششم منطقه ۱۴ شهر تهران تشکیل دادند که با روش نمونه‌گیری در دسترس تعداد ۳۰ دانش‌آموز انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش ۱ (۱۵ نفر) و آزمایش ۲ (۱۵ نفر) انتخاب شدند. افرادی که در گروه آزمایش ۱ قرار گرفتند از طریق روش آموزش سنتی و افراد گروه آزمایش ۲ از طریق آموزش به روش معکوس مطالب آموزشی را دریافت کردند. ملاک‌های ورود عبارت بودند از پایه ششم ابتدایی، انگیزه بالای مشارکت و موافقت با شرکت در پژوهش و امضاء رضایت‌نامه کتبی و ملاک‌های خروج عبارت بودند از عدم انگیزه شرکت‌کننده در فرایند مداخله و ارزیابی. برای جمع‌آوری داده‌ها از آزمون مداد کاغذی محقق ساخته‌ای که یادگیری را بر اساس سطوح شناختی بلوم می‌سنجید استفاده شد که روایی آن توسط متخصصان علوم تربیتی و جمعی از دبیران این رشته به تأیید رسید و ضریب پایایی آن بر اساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸ به دست آمد.

برای اجرای پژوهش حاضر پس از انتخاب دانش‌آموزان و تخصیص آن‌ها در دو گروه آزمایشی، از هر دو گروه پیش‌آزمون گرفته شد. سپس برای دانش‌آموزان گروه آزمایش ۱ مبحث انواع شعر (کهن و نو)، قافیه و ردیف، قالب‌های شعری مطرح شده در کتاب فارسی پایه ششم (قصیده، غزل، مثنوی، رباعی، قطعه)، آرایه‌های ادبی معرفی شده در پایه ششم (مبالغه، کنایه، تشبیه و مراعات نظیر) و ارکان جمله (نهاد، فعل، گزاره، مفعول، مسند، متمم، قید و...) به عنوان موضوع تدریس انتخاب و به روش سنتی و با استفاده از سخنرانی، تخته هوشمند، کتاب گویا و پاور پوینت به مدت ۸ جلسه برگزار شد. برای دانش‌آموزان گروه ۲ نیز مباحث ذکر شده به مدت ۸ جلسه از طریق روش آموزش معکوس اجرا شد؛ بدین صورت که مباحث از طریق فیلم، صوت، پاورپوینت، خلاصه مطلب و... با استفاده از برنامه شاد در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفت. دانش‌آموزان باید محتوا درس را روز قبل در منزل مشاهده می‌کردند، سؤالات و اشکالات خود را یادداشت و پس از تماشای محتوا به سراغ کتاب درسی می‌رفتند و مطالب مطرح شده را در کتاب خوانده و علامت می‌زدند. در جلسه‌ی بعدی تمرین‌های درس (که به صورت تکلیف در اختیار دانش‌آموزان گروه ۱ قرار گرفته بود) در کلاس حل می‌شد و معلم با کمک دانش‌آموزان به رفع اشکال و ارائه توضیحات تکمیلی می‌پرداخت. همچنین معلم سؤالات چالش‌برانگیز را مطرح می‌کرد تا دانش‌آموزان وادار به بحث می‌شدند و یادگیری‌شان ارتقا پیدا می‌کرد. از دانش‌آموزان مسلط نیز درخواست می‌شد که در رفع ایرادات دوستانشان همیار معلم باشند. پس از اجرای روش‌های تدریس ذکر شده پس از ۸ جلسه هر دو گروه در آزمون محقق ساخته شرکت کردند و نمرات آن‌ها به عنوان پس‌آزمون ثبت شد. در آخر داده‌ها از طریق روش تحلیل کوواریانس چند متغیری و نسخه ۲۱ نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند. خلاصه جلسات تدریس به روش معکوس در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. خلاصه جلسات تدریس

جلسات	روش تدریس	موضوع تدریس از طریق فیلم‌ها	فعالیت‌های داخل کلاسی معلم
جلسه اول	تدریس معکوس	یادآوری مفهوم بیت، مصرع، قافیه، ردیف	مرور کلی درس، مشخص کردن بیت، مصرع، ردیف و قافیه شعرهای کتاب درسی، حل کاربرگ
جلسه دوم	تدریس معکوس	آموزش انواع شعر فارسی، آشنایی با شعر نو و شعر کهن	مرور کلی درس، مشخص کردن نوع شعرهای کتاب درسی، حل کاربرگ
جلسه سوم	تدریس معکوس	آموزش انواع قالب‌های شعری و راه‌های تشخیص آن، آشنایی با قالب‌های مثنوی، غزل، قطعه، قصیده و رباعی	مرور کلی درس، مشخص کردن قالب شعرهای کتاب درسی، حل کاربرگ، بحث گروهی
جلسه چهارم	تدریس معکوس	آموزش آرایه تشبیه	مرور کلی درس، مشخص کردن آرایه‌های تشبیه کتاب درسی، نوشتن چند نمونه تشبیه، حل کاربرگ

مرور کلی درس، مشخص کردن ارکان تشبیه های مشخص شده، حل کاربرگ به صورت گروهی	آموزش ارکان تشبیه	تدریس معکوس	جلسه پنجم
مرور کلی درس، درک و دریافت، واژه آموزشی، مشخص کردن تشبیه های موجود در درس و ارکان آن، حل کاربرگ	درس شهدا خورشیدند.	تدریس معکوس	جلسه ششم
مرور کلی درس، درک و دریافت، واژه آموزشی، مشخص کردن کنایه های موجود در درس	آموزش آرایه کنایه، درس هوشیاری	تدریس معکوس	جلسه هفتم
مرور کلی درس، روخوانی و بیان معنی ابیات درس، مشخص کردن آرایه های مبالغه موجود در درس، حل کاربرگ	آموزش آرایه مبالغه، درس هفت خان رستم	تدریس معکوس	جلسه هشتم

یافته‌ها

میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش را در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون در جدول ۲ مشاهده می‌کنید.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

مؤلفه	مرحله	گروه	میانگین	انحراف استاندارد
دانش	پیش‌آزمون	سنتی	۳/۳۳	۱/۴۴
		معکوس	۳/۴۰	۱/۳۵
	پس‌آزمون	سنتی	۱۱/۳۳	۲/۵۲
		معکوس	۱۰/۷۳	۲/۷۱
فهمیدن	پیش‌آزمون	سنتی	۳/۴۰	۱/۶۳
		معکوس	۳/۲۶	۱/۴۳
	پس‌آزمون	سنتی	۱۱/۸۶	۳/۵۸
		معکوس	۱۱/۳۳	۳/۱۵
کاربرد	پیش‌آزمون	سنتی	۲/۹۳	۱/۶۲
		معکوس	۳/۸۰	۱/۳۷
	پس‌آزمون	سنتی	۶/۵۳	۱/۵۰
		معکوس	۱۱/۵۳	۳/۰۹
تحلیل	پیش‌آزمون	سنتی	۲/۹۳	۱/۲۲
		معکوس	۳/۲۶	۱/۶۶
	پس‌آزمون	سنتی	۷/۲۶	۲/۳۷
		معکوس	۱۲/۰۰	۲/۹۰
ترکیب	پیش‌آزمون	سنتی	۳/۶۰	۱/۱۲
		معکوس	۳/۴۶	۱/۶۸
	پس‌آزمون	سنتی	۶/۸۶	۱/۶۸
		معکوس	۱۱/۶۰	۳/۱۱
ارزشیابی	پیش‌آزمون	سنتی	۳/۶۰	۱/۴۰
		معکوس	۳/۵۳	۱/۵۵
	پس‌آزمون	سنتی	۷/۳۳	۱/۷۱
		معکوس	۱۱/۷۳	۲/۳۱

برای پاسخ‌دهی به فرضیات پژوهش از روش تحلیل کوواریانس چند متغیره استفاده شد. قبل از به کار بستن این روش، پیش‌فرض‌های آن مورد بررسی قرار گرفت. برای بررسی پیش‌فرض نرمال بودن توزیع متغیرها از آزمون تک نمونه‌ای کالموگروف-اسمیرنف استفاده شد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری همه متغیرهای پژوهش بزرگ‌تر از ۰/۰۵ بود، بنابراین داده‌ها نرمال بودند. همچنین بر اساس آزمون ام باکس، برابری ماتریس کوواریانس متغیرهای وابسته در بین گروه‌های آزمایش ۱ و ۲ در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار نبود. همچنین پیش‌فرض همگنی شیب رگرسیون مورد بررسی قرار گرفت که نتایج نشان داد این پیش‌فرض نیز برقرار بود چراکه سطح معنی‌داری تمامی تعامل‌های روش تدریس در پیش‌آزمون‌ها بزرگ‌تر از ۰/۰۵ بود. با توجه به برقرار بودن پیش‌فرض‌های تحلیل کوواریانس چند متغیری، از این آزمون برای پاسخ‌دهی به فرضیات پژوهش استفاده شد. نتایج در جدول ۵ آورده شده است.

جدول ۳. آزمون کوواریانس چند متغیری جهت بررسی متغیرهای پژوهش

شاخص	مقدار	میزان F	فرضیه DF	خطا DF	اندازه اثر	معنی‌داری	توان
لامبدای ویلکز	۰/۰۹۹	۲۵/۶۸۵	۶	۱۷	۰/۹۰۱	۰/۰۰۰۱	۱

نتایج آزمون لامبدای ویلکز نشان داد که در گروه‌های مورد مطالعه حداقل از نظر یکی از متغیرهای وابسته تفاوت معنی‌داری وجود داشت و با توجه به مقدار اندازه اثر می‌توان گفت که متغیر مستقل ۹۰ درصد از واریانس متغیرهای پیوسته را تبیین می‌کند ($p < 0/05$; $F = 25/685$; $\eta^2 = 0/90$).

برای بررسی الگوهای تفاوت از تحلیل کوواریانس تک متغیری استفاده شد که نتایج در جدول ۴ آورده شده‌اند.

جدول ۴. آزمون تحلیل کوواریانس تک متغیری بر روی میانگین نمرات

پس آزمون متغیرهای وابسته با کنترل پیش‌آزمون

متغیر وابسته	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری	مجذورات	توان
دانش	۱/۱۱۱	۱	۱/۱۱۱	۰/۷۶۱	۰/۳۹۳	۰/۰۳۳	۰/۱۳۳
فهمیدن	۰/۱۳۶	۱	۰/۱۳۶	۰/۰۴۳	۰/۸۳۷	۰/۰۰۲	۰/۰۵۵
کاربرد	۱۱۱/۷۴۳	۱	۱۱۱/۷۴۳	۳۱/۸۸۱	۰/۰۰۰۱	۰/۵۹	۱
تحلیل	۱۳۴/۹۵۳	۱	۱۳۴/۹۵۳	۴۰/۳۳۲	۰/۰۰۰۱	۰/۶۴	۱
ترکیب	۱۳۵/۰۴۷	۱	۱۳۵/۰۴۷	۴۵/۹۴۰	۰/۰۰۰۱	۰/۶۷	۱
ارزشیابی	۱۳۸/۴۵۰	۱	۱۳۸/۴۵۰	۸۱/۰۰۲	۰/۰۰۰۱	۰/۷۸	۱

مندرجات جدول ۴ نشان می‌دهد که تفاوت دو گروه در متغیرهای کاربرد ($F = 31/881$, $p < 0/05$)، تحلیل ($F = 40/332$, $p < 0/05$)، ترکیب ($F = 45/940$, $p < 0/05$) و ارزشیابی ($F = 81/002$, $p < 0/05$)، معنی‌دار است اما در متغیرهای دانش ($F = 0/761$, $p > 0/05$) و فهمیدن ($F = 0/136$, $p > 0/05$) معنی‌دار نیست. با توجه به مقایسه میانگین‌های متغیرهای پژوهش در دو گروه (جدول ۲) می‌توان گفت که روش تدریس معکوس اثرگذاری بیشتری را نسبت به روش سنتی بر متغیرهای کاربرد، تحلیل، ترکیب و ارزشیابی دارد اما در مورد متغیرهای دانش و فهمیدن تفاوت معنی‌داری بین دو روش تدریس مشاهده نشد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که روش تدریس معکوس نسبت به روش سنتی بر سطوح کاربرد، تحلیل، ترکیب و ارزشیابی از سطوح شناختی ۶ گانه بلوم در یادگیری درس فارسی پایه ششم ابتدایی اثربخشی بیشتری را دارد اما بین این دو روش تدریس، در سطوح دانش و فهمیدن تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. نتایج این پژوهش با نتایج یافته‌های پژوهش معصومی فرد و همکاران (۲۰۲۲)، نظری پور و لائی (۲۰۲۰)، ابوالقاسمی و محمدی (۲۰۲۰)، مارتینز جیمنز (۲۰۲۰) و یانگ و چن (۲۰۲۰) و مورتون و کالبرت

گنژ (۲۰۱۶) همسو هست. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که دسترسی به سطوح بالای شناخت زمانی بهتر اتفاق می‌افتد که دانش‌آموزان شرکت‌کنندگان فعال باشند (کریتز و نایت^{۲۷}، ۲۰۱۳) یعنی همان اتفاقی که در روش تدریس معکوس اتفاق می‌افتد. در این روش معلم زمینه را برای درک عمیق‌تر مطالب درسی و درگیر کردن بیشتر دانش‌آموزان با این مطالب فراهم می‌کند. مشارکت دانش‌آموزان در فرایند یادگیری، به‌خصوص زمانی که معلم بر این فرایند نظارت کند، نه‌تنها به حفظ اطلاعات و درک و فهم آن‌ها کمک می‌کند بلکه به استفاده از آن اطلاعات در قالب مهارت‌های حل مسئله، تجزیه و تحلیل اطلاعات، آفرینش افکار و عناصر جدید و همچنین ارزشیابی و قضاوت و تفکر انتقادی داشتن نسبت به اطلاعات آموخته‌شده نیز کمک می‌کند (میچائیل^{۲۸}، ۲۰۰۶). روش یادگیری معکوس به‌گونه‌ای طراحی شده است که در آن دانش‌آموز مطالب را به کار ببرد، تجزیه و تحلیل، ترکیب و ارزیابی کند. از طرف دیگر می‌توان گفت که در روش‌های سنتی نظیر سخنرانی معلم به دلیل کمبود وقت و عقب‌نماندن از برنامه آموزشی کل زمان کلاس را به تدریس از طریق سخنرانی اختصاص می‌دهد و بنابراین زمانی برای درگیر کردن عمیق‌تر دانش‌آموزان با مطالب آموخته‌شده و به دنبال آن رسیدن به سطوح بالای شناختی نیست اما در روش تدریس معکوس از آنجایی که توضیح و ارائه مطالب در زمانی خارج از زمان کلاس صورت می‌گیرد، معلم بدون داشتن استرس در رابطه با کمبود وقت، کل زمان کلاس را به بحث و گفتگو و رفع اشکال دانش‌آموزان اختصاص داده که همین موضوع زمینه را برای درگیر شدن بیشتر دانش‌آموزان با مطالب درسی و در نتیجه رسیدن به سطوح بالاتر شناخت فراهم می‌کند.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین روش تدریس سنتی و روش معکوس در سطوح پایین شناخت یعنی دانش و فهمیدن تفاوتی در یادگیری مطالب درس فارسی دیده نمی‌شود و به‌عبارت‌دیگر هر دو روش به یک اندازه در یادگیری در این سطوح نقش دارند. در تبیین این یافته می‌توان گفت که از آنجایی که در هر دوی این روش‌ها زمان کافی برای ارائه مطالب در اختیار معلم قرار دارد و در هر دو روش مطالب به‌صورت جامع و کامل بیان می‌شوند بنابراین تفاوتی نیز در اثربخشی این دو روش در این سطوح مشاهده نمی‌شود و این نتیجه دور از انتظار نیز نبود.

نتایج این پژوهش نشان داد که روش تدریس معکوس نسبت به روش تدریس سنتی در یادگیری درس فارسی دانش‌آموزان در سطوح بالای شناختی طبقه‌بندی بلوم شامل کاربرد، تحلیل، ترکیب و ارزشیابی اثربخشی بهتری دارد. در نظام تعلیم و تربیت امروزی که در آن تعداد کمی از فراگیران به سطوح بالای شناختی دست پیدا می‌کنند، روش یادگیری معکوس می‌تواند روش بسیار مفیدی در دستیابی به این اهداف باشد و به یادگیری فراگیران عمق ببخشد؛ بنابراین با توجه به نتایج این پژوهش انتظار می‌رود که روش‌های تدریس نوین از جمله روش تدریس معکوس در امر تعلیم و تربیت مورد توجه متخصصین این حوزه قرار بگیرد. همانند هر پژوهش دیگری پژوهش حاضر نیز با یکسری محدودیت‌هایی همراه بود. این پژوهش بر روی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی شهر تهران صورت گرفته و تعمیم نتایج آن به سایر جوامع باید با احتیاط صورت بگیرد. همچنین عدم امکان دسترسی برای نظارت بر فرایند آموزش در محیط خانه از دیگر محدودیت‌های پژوهش حاضر بود. در آخر پیشنهاد می‌شود که این پژوهش برای سایر دروس و سایر پایه‌های تحصیلی از ابتدایی گرفته تا دانشگاه و مدارس استثنائی نیز در شهرهای مختلف صورت بگیرد. همچنین پیشنهاد می‌شود پژوهش حاضر بر روی دختران نیز صورت بگیرد و در پژوهشی به مقایسه دختران و پسران در رسیدن به سطوح پایین و بالای شناختی بلوم پرداخته شود. همچنین پیشنهاد می‌شود برای اطمینان از مشاهده محتوای آموزشی توسط دانش‌آموزان در منزل بخصوص دانش‌آموزانی که دل به درس نمی‌دهند و خودآموز نیستند دانش‌آموزان را ملزم به یادداشت‌برداری و تهیه جزوه از محتوای آموزشی نموده و بهتر است پیش از شروع تدریس تعدادی از فراگیران خلاصه‌ای از درس را کنفرانس دهند تا مجبور یا مشتاق به یادگیری در خانه گردند.

²⁷ Critz & Knight

²⁸ Michael

منابع

- [۱] ابوالقاسمی، مهدی و محمدی، حسنعلی. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر روش یادگیری معکوس بر روی نگرش و عملکرد در درس ریاضی دوره ابتدایی. *فناوری آموزش*، ۱۵(۱)، ۸-۱.
- [۲] معصومی فرد، مرجان؛ محمودی، مهدی و پارسا سیرت، مهری. (۱۴۰۱). بررسی تأثیر روش یادگیری معکوس بر روی نگرش و عملکرد در درس ریاضی دوره ابتدایی. *فناوری آموزش*، ۱۵(۲)، ۲۴۹-۲۶۱.
- [۳] نظری پور، آنیتا و لاعی، سوسن. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر یادگیری معکوس بر خودکارآمدی تحصیلی و یادگیری درس ریاضی دانش‌آموزان دارای اختلالات یادگیری. *مجله مطالعات ناتوانی*، ۱۰(۰)، ۷-۱۷.
- [4] Akçayır, G. & Akçayır, M. (2018). The flipped classroom: A review of its advantages and challenges. *Computers & Education*, 126, 334-345.
- [5] Akhmedov, B. (2022). A new approach to teaching information technologies in education. *Central Asian journal of education and computer sciences (CAJECS)*, 1(2), 73-78.
- [6] Armstrong, P. (2016). Bloom's taxonomy. *Vanderbilt University Center for Teaching*.
- [7] Balliu, V. (2017). Modern teaching versus traditional teaching-Albanian teachers between challenges and choices. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 2(4), 20-26.
- [8] Bloom, B.S. (1956) *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook: The Cognitive Domain*. David McKay, New York.
- [9] Boumová, V. (2008). Traditional vs. modern teaching methods: Advantages and disadvantages of each (Doctoral dissertation, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta).
- [10] Challa, K. T. Sayed, A. & Acharya, Y. (2021). Modern techniques of teaching and learning in medical education: a descriptive literature review. *MedEdPublish*, 10(18), 18.
- [11] Critz, C. M. & Knight, D. (2013). Using the flipped classroom in graduate nursing education. *Nurse educator*, 38(5), 210-213.
- [12] Jdaitawi, M. (2019). The effect of flipped classroom strategy on students learning outcomes. *International Journal of Instruction*, 12(3), 665-680.
- [13] Khayat, M. Hafezi, F. Asgari, P. & Shoushtari, M. T. (2020). Comparing the effectiveness of flipped and traditional teaching methods in problem-solving learning and self-determination among university students. *Journal of Medical Education*, 19(3).
- [14] Larcara, M. (2015). Benefits of the flipped classroom model. In *Curriculum design and classroom management: Concepts, methodologies, tools, and applications* (pp. 93-105). IGI Global.
- [15] Liu, C. & Long, F. (2014, January). The discussion of traditional teaching and multimedia teaching approach in college English teaching. In *2014 International Conference on Management, Education and Social Science (ICMESS 2014)* (pp. 31-33). Atlantis Press.
- [16] Martínez-Jiménez, R., & Ruiz-Jiménez, M. C. (2020). Improving students' satisfaction and learning performance using flipped classroom. *The International Journal of Management Education*, 18(3), 100422.
- [17] Michael, J. (2006). Where's the evidence that active learning works? *Advances in physiology education*.
- [18] Morton, D. A. & Colbert-Getz, J. M. (2017). Measuring the impact of the flipped anatomy classroom: The importance of categorizing an assessment by Bloom's taxonomy. *Anatomical sciences education*, 10(2), 170-175.
- [19] Mumin, U. A. (2019). The Role of Information Technology in Education World (Peran Teknologi Informasi Dalam Bidang Pendidikan; E-education). *Al-Afkar, Journal for Islamic Studies*, 2(1), 104-119.
- [20] Olimov, S. S. & Mamurova, D. I. (2022). Information Technology in Education. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 1(1), 17-22.

- [21] Radović-Marković, M. (2010). Advantages and disadvantages of e-learning in comparison to traditional forms of learning. *Annals of the University of Petroșani, Economics*, 10(2), 289-298.
- [22] See, S. & Conry, J. (2014). Flip My Class! A faculty development demonstration of a flipped-class. *Currents in Pharmacy Teaching and Learning*, 6(4), 585-588.
- [23] Shamsiddinova, I. D. (2022). Modern Methods of Teaching English in Construction Institution. *European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630)*, 14, 82-86.
- [24] Shi-Chun, D. U. Ze-Tian, F. U. & Yi, W. A. N. G. (2014, April). The flipped classroom—advantages and challenges. In 2014 International Conference on Economic Management and Trade Cooperation (EMTC 2014) (pp. 17-20). Atlantis Press.
- [25] Sobirova, S. U. & Karimova, R. (2021). Advantages and Disadvantages of Traditional and Non-Traditional Lessons, Goals, Objectives and Types. *European Journal of Innovation in Nonformal Education*, 1(2), 233-236.
- [26] Tucker, B. (2012). The flipped classroom. *Education next*, 12(1), 82-83.
- [27] Tursunovna, T. F. (2021). Modern methods of teaching english. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(12), 404-408.
- [28] Yang, C. C. R., & Chen, Y. (2020). Implementing the flipped classroom approach in primary English classrooms in China. *Education and Information Technologies*, 25(2), 1217-1235.

